

Рівненський державний гуманітарний університет
Наукова бібліотека
Кафедра бібліотекознавства і бібліографії
Кафедра культурології

***БІБЛІОТЕКА ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО
ЗАКЛАДУ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ
ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ:
ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ***

*Збірник матеріалів науково-практичної
конференції, присвяченої 65-річчю заснування
Наукової бібліотеки РДГУ 28 серпня 2009 р.*

Рівне-2009

УДК 027.7(477)
ББК 78.34(4Укр)
Б 59

Бібліотека вищого навчального закладу в умовах реформування вищої освіти України: досвід та перспективи [Текст]: зб. матеріалів наук.-практ. конф., присвяченої 65-річчю заснування Наукової бібліотеки РДГУ, 28 серп. 2009 р. / за ред.: С.Н. Грипич, Г.П. Семенюк. – Рівне: РДГУ, 2009. – 96 с.

Відповідальний за випуск:

Грипич С.Н. –
директор Наукової бібліотеки РДГУ

Рецензенти:

Кметь В.Ф. –
директор Наукової бібліотеки Львівського
Національного університету ім. І.Франка, голова
методичного об'єднання бібліотек ВНЗ Західного
регіону України, кандидат історичних наук, доцент

Жук В.М. –
зав. кафедри бібліотекознавства і бібліографії
Рівненського державного гуманітарного
університету, кандидат педагогічних наук, доцент

Збірник складений на основі матеріалів науково-практичної конференції, присвяченої 65-річчю заснування Наукової бібліотеки РДГУ. До нього увійшли тексти доповідей, в яких висвітлено різноаспектну діяльність університетської бібліотеки на сучасному етапі та окреслені перспективи на майбутнє.

Затверджено до друку науково-методичною радою РДГУ,
протокол № 4 від 21 травня 2009 р.

*Наукова бібліотека РДГУ
м. Рівне, вул. Остафова, 31*

УДК: [025.2:027]:378

С.М. ПОЛІЩУК

*заступник директора Наукової бібліотеки
РДГУ*

КОНЦЕПЦІЯ КОМПЛЕКТУВАННЯ ФОНДІВ БІБЛІОТЕКИ ВНЗ У СВІТЛІ ВИМОГ СУЧАСНОЇ ВИЩОЇ ШКОЛИ

Резюме. У статті розглядаються проблеми комплектування фондів. Визначена концепція комплектування фондів бібліотеки ВНЗ.

Ключові слова: комплектування фонду, електронні ресурси, електронні документи, документальний фонд, електронна бібліотека.

Сучасний етап життя українського суспільства можна охарактеризувати як час безперервних змін, які відбуваються, зокрема, і в українській освітній системі. Динамізм перетворень, нова державна політика у сфері освіти, конкуренція на ринку освітніх послуг, потреба адаптації до дії зовнішнього середовища, що швидко змінюється, формують нову парадигму діяльності вищих навчальних закладів, змушують їх постійно корегувати стратегію, мету і завдання.

Реформування вищої освіти, впровадження нових освітніх технологій, передбачених Болонськими ініціативами, значно посилюють роль бібліотек вищих навчальних закладів у інформаційному забезпеченні і в супроводі навчально-педагогічної та наукової діяльності ВНЗ.

Відповідно до закону України „Про вищу освіту” від 17.01.2002 р. та наказу МОН України „Ліцензійні умови надання освітніх послуг в галузі вищої освіти” від 19.01.2004 р. ставиться завдання про упорядкування роботи із забезпечення навчального процесу навчальною, навчально-методичною літературою з метою підвищення якості освіти.

У зв'язку з цим моделювання і формування науково-освітніх ресурсів та інформаційного забезпечення навчального процесу є одним з найбільш актуальних завдань вищого навчального закладу та його бібліотеки.

Формування фондів наукової бібліотеки ВНЗ – один з найважливіших напрямів її діяльності, оскільки документні ресурси є

основним фундаментом забезпечення доступу до інформації студентів, викладачів, науковців.

Відмінні особливості бібліотеки вищого навчального закладу передбачають формування фонду документів у двох напрямках: змістовному і кількісному.

Що стосується змістовного аспекту формування фонду, то важливішим принципом є профілювання, тобто відповідність навчальним планам і програмам ВНЗ.

Кількісні критерії формування фонду передбачені з урахуванням вимог акредитації вищих навчальних закладів:

- для студентів денної форми навчання:
підручники та навчальні посібники – 1:3,
методичні вказівки – 1:5;
- для студентів дистанційної форми навчання:
підручники та навчальні посібники, методичні вказівки – 1:1.

Виконання цих вимог в умовах інфляції і пов'язане з нею зростання цін на твори друку; наявність Закону України „Про закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти” є певною проблемою, але за вимогами акредитації окремих спеціальностей та дисциплін, вона розв'язується поетапно. Саме тут особливо важливою є взаємодія бібліотеки та кафедр.

Оперативне і найповніше комплектування фондів бібліотеки за профілем її діяльності дає змогу максимально розширити можливості задоволення інформаційних потреб користувачів. Проблема повноти комплектування – одна з найскладніших. У її основу покладено принцип якісного відбору документів. Відносна повнота комплектування передбачає документопостачання бібліотеки максимально можливою кількістю необхідних їй творів друку та інших матеріалів, відібраних відповідно до типу, профілю і завдань бібліотеки, контингентом читачів, яких вона обслуговує.

Питання відбору навчальної літератури гостро стоїть перед бібліотеками ВНЗ. Обсяг і глибина фондів, їх відповідність освітнім стандартам вищої школи є визначальними факторами в політиці комплектування. Реформування освіти у світлі вимог Болонського процесу вже зараз впливає на всі сторони діяльності наших університетів, у т.ч. і на бібліотечне обслуговування студентів, викладачів та наукових працівників.

Бібліотеки ВНЗ, як правило, формують документний фонд навчальних видань у відповідності з вимогами до забезпечення літературою закладів професійної освіти, які в обов'язковому порядку використовуються при ліцензуванні, акредитації та атестації, а також у відповідності до запитів читачів.

Сучасний вищий навчальний заклад не може бути лише навчальним закладом, адже підготовка молодих спеціалістів проходить на базі науково-дослідних робіт, які здійснюються на кафедрах та в лабораторіях. Тому у студентів великим попитом користується вітчизняна і зарубіжна наукова література.

Визначені нормативи співвідношення наукової та навчальної літератури. Припускається, що фонд навчальної літератури повинен складати 60% від загального фонду. У науковій бібліотеці РДГУ – 59,6%.

Що стосується наукового фонду, то акцент ставиться на необхідності збільшення репертуару наукових видань та збільшення фонду наукових видань в цілому. У науковій бібліотеці РДГУ цей фонд складає 7,4% від загального фонду. Перед бібліотекою постає завдання його збільшення до 30%, у т.ч. за рахунок підписки періодичних видань.

Зупиняючись на питаннях щодо формування фонду навчальної літератури, необхідно відмітити, що воно здійснюється з урахуванням стану книгозабезпеченості, яка завжди була в зоні підвищеної уваги і вищого навчального закладу, і бібліотеки. На сьогодні показник книгозабезпеченості є одним з найважливіших показників відповідності ВНЗ до вимог ліцензування та акредитації.

Існуюча система комплектування не виключає можливості появи лаун у бібліотечних фондах і, як наслідок, виникнення відмов читачам на бібліотечні документи. Це негативно впливає на якість бібліотечно-бібліографічного обслуговування користувачів.

Утворення прогалин у фондах бібліотеки пов'язане з рядом соціально-економічних проблем, що супроводжують процес розвитку всієї системи формування бібліотечного фонду.

На сучасному етапі основними факторами, що негативно впливають на процес формування бібліотечних фондів є:

- зруйнування державної системи книговидавання та розповсюдження на основі попереднього замовлення на документи;
- введення жорстких митних правил та підвищення тарифів на транспортні перевезення літератури, що ускладнило міжнародні зв'язки в галузі книжкової справи;
- відсутність пільг для бібліотек на ввезення в Україну зарубіжних видань;
- не впорядкованість системи книговидавання й тиражування з урахуванням реальних читацьких потреб;
- відсутність повноти й розпорошеність інформації про видання, що виходять з друку;
- необхідність проведення тендерних закупівель товарів, а саме друкованих видань та інформаційних ресурсів для бібліотеки.

Ця проблема виросла у справжню загрозу для повноцінного і якісного комплектування фондів бібліотек.

Нині найскладнішою проблемою при формуванні фондів є нерегулярність виділення асигнувань на процес документопостачання. Отримання нової літератури до наукової бібліотеки РДГУ складає в середньому 12 тис. примірників на рік, що відповідає 1,2% від загального фонду. Між тим щорічне оновлення повинно складати 5%.

З метою поповнення фондів наукової бібліотеки РДГУ використовуються відомості про нову літературу з довідково-інформаційних видань Книжкової палати України. Значна кількість документів для поповнення бібліотечних фондів замовляється згідно з прайс-листами видавництва і книготорговельних організацій та за каталогами книготоргівельних фірм. Вміщена в таких документах інформація часто дублюється, що ускладнює роботу комплектаторів. Перерахування коштів на рахунки цих організацій за замовлені видання необхідно здійснювати впродовж короткого терміну.

Вчасно не оплачені замовлення анулюються. Як наслідок, певна кількість документів, що користуються підвищеним попитом споживачів і швидко розкуповуються, не надходить до бібліотечних фондів.

Одним із завдань відділу комплектування та обліку фондів наукової бібліотеки РДГУ є організація планомірного документопостачання підрозділів бібліотеки на основі виявлених прогалин у складі її фондів. Створена картотека незадоволеного читачького попиту.

Література нашою бібліотекою отримується як за позабюджетні кошти ВНЗ, так і шляхом надходження підручників безпосередньо МОН України.

Працівники бібліотеки налагоджують безпосередні зв'язки з видавництвами й редакціями, вдаються до таких джерел комплектування, як

- купівля;
- передплата вітчизняної та зарубіжної періодики;
- книгообмін;
- дари установ, громадських та політичних об'єднань;
- дари авторів, видавництв;
- отримання обов'язкової кількості примірників від редакційно-видавничого відділу університету;
- отримання документів на заміну загублених та пошкоджених.

Якість і об'єм роботи бібліотеки, в значній мірі, залежить від підбору книг, журналів та інших документів у її фондах. Поки що друкована книга залишається одним із переважаючих способів отримання знань, хоча стрімко розвиваються й електронні технології.

Суспільство в умовах інформатизації ставить перед освітою і бібліотекою ВНЗ нові вимоги щодо формування інтелектуального потенціалу нації. Зміни, які відбуваються в системі освіти, породжують зміни у напрямках діяльності бібліотек, які стають джерелами інформаційних ресурсів, а не допоміжними структурами.

Саме тому постає питання про необхідність нових технологій освіти, що вимагає інформаційної підтримки процесу навчання.

Уже сьогодні можна передбачити що через кілька років система навчання базуватиметься на самостійній діяльності студентів, використанні Інтернету.

Бібліотеки ВНЗ, насамперед, потребують упровадження цих технологій, оскільки вони дозволяють кардинально розширити можливості для користувачів, підвищити оперативність доступу до ресурсів, які на сьогодні доволі різноманітні і включають друковані джерела, довідковий апарат, електронні носії інформації, бази даних, картотеки, та ін.

Тенденції нових навчальних планів до зменшення аудиторних занять та збільшення частки самостійної роботи потребують від бібліотек розвитку додаткових послуг.

Завдання, які стоять перед освітою дають бібліотекам ВНЗ новий поштовх для удосконалення бібліотечних технологій, створення повнотекстових баз даних, використання електронних ресурсів, вихід на освітні портали.

Створення повнотекстових електронних колекцій є одним з пріоритетних напрямків діяльності бібліотеки в майбутньому.

В умовах використання електронних документів змінюються функції бібліотеки вищого навчального закладу: традиційне володіння інформаційними ресурсами доповнюються забезпеченням віддаленого доступу до них. Основними складовими для бібліотеки є:

- електронні бібліотеки;
- електронні каталоги бібліотек;
- електронні журнали;
- повнотекстові бази даних.

Змінюється і сам принцип інформаційного обслуговування: звертаючись до системи, користувачі отримують не тільки посилання на існуючий документ, але і сам документ.

Сьогодні значення бібліотеки ВНЗ визначається не тільки показниками кількості фонду та кількості передплатених видань, але й рівнем комфортності доступу до інформації не залежно від її носія.

Одне з головних завдань бібліотеки вищого навчального закладу – забезпечення доступу до світових інформаційних ресурсів і формування власних електронних фондів ВНЗ. Це можуть бути електронні підручники

та навчальні посібники, методичні вказівки, контрольні роботи, конспекти лекцій, інші електронні видання, необхідні для навчального процесу, електронний каталог бібліотеки, бібліографічні покажчики та повнотекстові бази даних (матеріали наукових конференцій, статті із збірок праць та періодичних видань, тощо).

Електронні фонди створюються двома основними способами:

1) переведення традиційних документів в електронну форму (сканування, оцифрування);

2) завдяки електронним публікаціям, коли документ спочатку створюється в електронній формі (текстові, картографічні, аудіовізуальні документи, образотворчі матеріали, нотні видання та ін.).

Розв'язання проблеми переведення документів в електронну форму потребує розробки спеціальних програм, які сприяють установленню пріоритетів з урахуванням цінності документів, раритетності самих видань або високого попиту користувачів.

Складніше вирішується питання придбання електронних видань у фонди бібліотек, як вітчизняних, так і зарубіжних, не лише через значні кошти, необхідні для їх купівлі, а й через недостатню розробку їх класифікацій та видових структур та відсутність інформації про них.

З 2002 р. наукова бібліотека РДГУ використовує в своїй роботі інноваційні методи, такі як: автоматизація бібліотечних процесів та активні інформаційні технології. Базовим програмним забезпеченням було обрано систему „УФД-Бібліотека”, яка здатна об'єднати всі структурні підрозділи навчального закладу та сприяти створенню єдиного інформаційного простору університету. Бібліотека почала створювати власні електронні інформаційні ресурси: електронний каталог, електронні бази даних.

З 2003 р. почали формувати фонд електронних документів. Комплектування відбувалось такими шляхами:

- електронні документи, які надходили з редакційно-видавничого відділу університету (праці викладачів: монографії, підручники, навчальні і методичні посібники, наукові збірники, та ін.);
- електронні документи, які надходили безпосередньо від викладачів університету;
- придбання у видавництв паралельно з друкованими документами їх електронних версій;
- придбання в торгівельній мережі продуктів на CD-ROM: мультимедійні енциклопедії, двомовні словники, підручники та навчальні посібники, а також електронні додатки до книг та періодичних видань.

Усі ці документи становлять електронний фонд цифрової (або електронної) бібліотеки. Уже сьогодні традиційні бібліотеки не завжди спроможні в повному обсязі та своєчасно задовольнити інформаційні потреби студентів, аспірантів і викладачів ВНЗ. І тільки використовуючи новітні технології, віддалені ресурси, корпоративні бази даних, створивши абсолютно нову систему обслуговування, ми зможемо задовольнити зростаючі потреби своїх користувачів. Створення електронної бібліотеки особливо важливе для наукової, дослідницької й освітньої діяльності ВНЗ. У технологію електронної бібліотеки закладено великий потенціал, але вона потребує якісної технічної бази, суттєвої фінансової підтримки.

Формування фонду електронних документів має стати невід’ємною частиною загального процесу формування інформаційно-документального ресурсу бібліотеки, певною мірою відповідати завданням, які вирішує бібліотека.

Концепція формування фонду традиційних та електронних документів наукової бібліотеки РДГУ передбачає:

- комплектування навчальною літературою і підручниками та навчальними посібниками для забезпечення нових та малозабезпечених дисциплін з наданням переваги україномовним виданням;
- комплектування наукової літератури за профілем ВНЗ;
- передплата періодичних видань України та зарубіжжя;
- створення бібліографічних, реферативних та повнотекстових баз даних і забезпечення їхньої доступності до користувачів;
- оцифрування фондів бібліотеки;
- надходження до бібліотеки електронних версій видань університету;
- комплектування фонду електронними підручниками, навчальними посібниками та періодичними виданнями через книготоргівельні організації;
- комплектування фонду і забезпечення корпоративного доступу до електронних фахових ресурсів (Інтернет);

Проведення вищезазначених заходів сприятиме раціоналізації процесу формування бібліотечних фондів, здійсненню цілеспрямованого відбору необхідних документів за напрямками інформаційної діяльності бібліотеки і, як наслідок, забезпеченню максимальної повноти задоволення читачьких запитів на бібліотечні документи та інформаційні ресурси.

Доступність, актуальність і повнота інформаційних ресурсів сприятиме якісній підготовці фахівців, що володітимуть передовими знаннями, необхідними для професійної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вилегжаніна, Т. Поточне комплектування - один із аспектів управління формуванням бібліотечного фонду / Т.Вилегжаніна // Бібліотечна планета. - 2007. - №4. - С.4-7.
2. Горовий, В. Комплектування бібліотек у контексті впливу глобальних інформаційних процесів / В.Горовий // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. - К. : НБУВ, 2005. - Вип.14. - С. 7-20.
3. Крайнюк, О.М. Шлях електронних ресурсів у бібліотеки / О.М.Крайнюк // Електронні ресурси для науки, освіти, виховання: Матеріали міжвуз. наук.-практ. конф. - Денецьк: Дон дует, 2006. - С. 76-83.
4. Ленский, Б.В. Учебник без грифов: проблемы комплектования вузовских библиотек в условиях реформы профессионального образования / Б.В.Ленский // Научные и технические библиотеки. - 2006. - №3. - С. 86-88.
5. Луцик, Ю.Н. Формирование электронной коллекции библиотеки вуза: критерии отбора ресурсов онлайн-доступа / Ю.Н.Луцик // Научно-техническая информация. - 2009. - №3. - С.11-14.
6. Морщихина, Л.А. Вузовская специфика комплектования фондов / Л.А.Морщихина // Мир библиографии. - 2005. - №1. - С. 40-41.
7. Стратегія комплектування фондів наукової бібліотеки : Міжнар. наук. конференція: Тези доповідей, м. Київ, 8-10 жовт. 1996 р. / НАН України. НБУВ. Асоц. б-к України; Редкол.: Л.А.Дубровіна, Л.Й.Костенко, В.Г.Попроцька та ін. - К. : НБУВ, 1996. - 136 с.
8. Шпукал, Л.І. Проблеми формування фонду бібліотеки вищих навчальних закладів в сучасних умовах / Л.І.Шпукал // Електронні ресурси для науки, освіти, виховання: Матеріали міжвуз. наук.-практ. конф. - Донецьк: Дон дует, 2006. - С. 43-56.
9. Упенице, М. Отбор документов для комплектования фонда университетской библиотеки / М.Упенице // Научные и технические библиотеки. - 2007. - №1. - С.71-74.
10. Шубников, И.К. Использование библиотечного мониторинга прогнозирования комплектования фонда вузовской библиотеки / И.К.Шубников // Научные и технические библиотеки. - 2006. - №7. - С.29-38.

З М І С Т

Грипич С.Н.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА РДГУ В УМОВАХ
РЕФОРМУВАННЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ:
ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ 3

Поліщук С.М.

КОНЦЕПЦІЯ КОМПЛЕКТУВАННЯ ФОНДІВ БІБЛІОТЕКИ
ВНЗ У СВІТЛІ ВИМОГ СУЧАСНОЇ ВИЩОЇ ШКОЛИ 21

Пізюта В.Г.

СПЕЦИФІКА ОБЛІКУ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ
ФОНДІВ БІБЛІОТЕКИ ВНЗ: ДОСВІД, ПРОБЛЕМИ.
(З ДОСВІДУ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ РДГУ) 29

Коломієць Н.Б.

ОРГАНІЗАЦІЯ І ТЕХНОЛОГІЯ РЕТРОСПЕКТИВНОЇ
КОНВЕРСІЇ КАРТКОВИХ КАТАЛОГІВ В ЕЛЕКТРОННІ 33

Ковальчук Л.В.

ІНФОРМАЦІЙНЕ ОБСЛУГОВУВАННЯ – ВАЖЛИВА
СКЛАДОВА ДІЯЛЬНОСТІ БІБЛІОТЕКИ ВНЗ 37

Трачук Л.Ф.

ФОРМИ БІБЛІОГРАФІЧНОГО ІНФОРМУВАННЯ
В ЕЛЕКТРОННОМУ СЕРЕДОВИЩІ 44

Остапчук Ю.А.

КРАЄЗНАВЧІ КАТАЛОГИ І КАРТОТЕКИ –
ВАЖЛИВА ІНФОРМАЦІЙНА СКЛАДОВА
ДОВІДКОВО-БІБЛІОГРАФІЧНОГО АПАРАТУ
БІБЛІОТЕК ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ 53

Панай О.В.

РОЗРОБКА МЕРЕЖЕВИХ ДОДАТКІВ 62

Романуха З.В.

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО БІБЛІОТЕЧНОГО
ОБСЛУГОВУВАННЯ В БІБЛІОТЕКАХ ВИЩИХ
НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ 67

Семенюк Г.П.
НАУКОВО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯК ОДИН
ІЗ ЧИННИКІВ УДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ
НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ РІВНЕНСЬКОГО
ДЕРЖАВНОГО ГУМАНІТАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ 71

Лавренюк Т.С.
БІБЛІОТЕКА ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ
ЯК КУЛЬТУРНИЙ ТА НАУКОВИЙ ОСЕРЕДОК 77

Зінчук С.М.
КНИГА І ЧИТАННЯ ЯК ЗАСОБИ
НАВЧАЛЬНО-ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
СТУДЕНТІВ РІВНЕНСЬКОГО
ДЕРЖАВНОГО ГУМАНІТАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ 82

Граб О.В.
НАУКОВА БІБЛІОТЕКА РДГУ У СИСТЕМІ
ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ
СПЕЦІАЛЬНОСТІ „КУЛЬТУРОЛОГІЯ” 87

Наукова бібліотека
Рівненського державного гуманітарного університету

Технічний редактор та коректор
Інна Попик

Комп'ютерна верстка
*Інни Попик,
Олексія Поліщука*

Дизайн
*Олексія Поліщука,
Дмитра Мосурця*

*Редакційно-видавничий відділ
Рівненського державного гуманітарного університету
33028, м. Рівне, вул. С. Бандери, 12*